

DIŞ TİCARETİN GELİR DENGESİZLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: ÜST-ORTA GELİRLİ ÜLKELER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ*

Tuğba TOKMAK¹

Doktora Öğrencisi

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: tugbatokmak@yandex.com

ORCID ID: 0000-0001-6500-2515

Ahmet AY

Prof. Dr.

Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ahmetay@selcuk.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6763-9568

Öz

Gelir dengesizliği, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkedeki en önemli ekonomik ve sosyal sorunlardan biridir. Bu sorun aşırı derecede büyüdüğünde ülkelerde iç çatışmalara, ekonomik ve siyasal sorunlara neden olabilmektedir. Bu çalışmada dış ticaretin gelir dengesizliği üzerindeki etkileri; üst-orta gelirli 17 ülkenin, 2000-2019 dönemi verileri kullanılarak, panel veri analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Öncelikle serilerin durağanlıkları; Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testleriyle sınanmış ve tüm serilerin birinci farkta durağan oldukları görülmüştür.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹**Sorumlu Yazar:** tugbatokmak@yandex.com

Atf (APA): Tokmak, T. & Ay, A., (2021), Dış Ticaretin Gelir Dengesizliği Üzerindeki Etkileri: Üst-Orta Gelirli Ülkeler için Panel Veri Analizi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 13 (1): 72-110.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Seriler arasında eşbütünleşme ilişkilerinin varlığı; Pedroni (2004) yöntemiyle test edilmiş ve modellerde yer alan serilerin eşbütünleşik oldukları bulunmuştur. Uzun ve kısa dönem analizleri Panel DOLS yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerde; ihracat ve ticari dışa açıklığın, İkili İstihdam Teorisine uygun biçimde, bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini artırdığı, ithalatın ise gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Seriler arasındaki nedensellik ilişkileri; Dumitrescu ve Hurlin (2012) yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu test sonucunda; ihracat ve ticari dışa açıklıktan gelir eşitsizliğine doğru nedensellik ilişkileri bulunurken, ithalattan gelir eşitsizliğine doğru böyle bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca gelir eşitsizliğinden ihracata ve ticari dışa açıklığa doğru da nedensellik ilişkilerinin var olduğu görülmüştür. Ek olarak ihracat ile ithalat arasında karşılıklı nedensellik ilişkileri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Gelir Eşitsizliği, GINI Katsayısı, Dış Ticaret, Üst-Orta Gelirli Ülkeler.*

Alan Tanımı: *Uluslararası İktisat*

IMPACTS OF FOREIGN TRADE ON INCOME IMBALANCE: PANEL DATA ANALYSIS FOR UPPER-MIDDLE INCOME COUNTRIES

Abstract

Income imbalance is one of the most important economic and social problems in many developed and developing countries. When this problem grows excessively, it can cause internal conflicts and many economic and political problems in the countries. In this study, the effects of foreign trade on income inequality are analyzed with panel data analysis methods by using data of 2000-2019 period for 17 upper-middle income countries. First of all, stationarity of series is tested by Levin, Lin and Chu (2002) and Im, Pesaran and Shin (2003) panel unit root tests, and all series are found to be stationary at the first difference.

Existence of cointegration relationships between the series is tested with Pedroni (2004) method and the series in models are determined to be cointegrated. Long and short-term analyzes are performed with Panel DOLS method. In these analyzes; in accordance with the Dual Employment Theory, it is revealed that export and trade openness increase income inequality in these countries and imports haven't got any statistically significant effect on it.

Causality relationships among the series is analyzed by Dumitrescu and Hurlin (2012) method. According to this method, while there are causality relationships

from export and trade openness to income inequality, no such relationship is detected from import to income inequality. In addition, causality relationships are observed from income inequality to exports and trade openness. In addition, mutual causality relationships between exports and imports were determined.

Key Words: *Income Inequality, GINI Coefficient, Foreign Trade, Upper-Middle Income Countries.*

JEL Codes: *D31, D33, O15, P33*

1. GİRİŞ

Serbest dış ticaretin, tüm ülkelerin yararına olacağı, Adam Smith'in 1776 yılında yayımlanan *Ulusların Zenginliği* kitabıyla birlikte modern ekonomi teorilerine girmiş, üzerinde uzun tartışmalar ve çok yönlü araştırmalar yapılmıştır. Yüzyıllar boyunca yaşanan deneyimler de bu yaklaşımı destekler sonuçlar üretmiştir. Günümüzde dışa açık ekonomiler hızla büyürken, dış dünya ile ekonomik bağlarını koparan ülkelerin önemli ölçüde geri kaldığı görülmektedir. Buna en güzel örnekler; Kuzey Kore - Güney Kore; Doğu Almanya - Batı Almanya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) içinde yaşayan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Cumhuriyetidir. Bu ülkeler karşılaştırıldığında; serbest dış ticaretin ülkelere, üretim ölçeği büyümesi, dış rekabetle başa çıkabilmek için yenilikçilik ve verimlilik artışları, istihdam ve gelir artışları sağlayarak, onları daha zengin bir hale getirdiği görülmektedir.

Aynı durum bir ülkenin farklı politikalar uygulayarak yaşadığı iki farklı dönem karşılaştırıldığında da ortaya çıkmaktadır. 24 Ocak 1980 Ekonomik Dışa Açılma kararlarına kadar İthal İkametine Dayalı Ekonomik Büyüme Modeli uygulayan ve ekonomik büyümesini bir türlü istenen seviyelere çıkartamayan Türkiye, bu tarihten sonra İhracata Dayalı Ekonomik Büyüme Modeli uygulamaya başlamış ve günümüzde dünyanın en büyük 17. ekonomisi durumuna yükselmiştir. Bezer durumu daha net haliyle Çin'de de görmek mümkündür. 1977 yılına kadar dışa kapalı bir ekonomi modeli uygulayan Çin Halk Cumhuriyeti, bu tarihten sonra dışa açılmaya başlamış, dış ticaretini ve ülkesine gelecek doğrudan yabancı yatırımları artırmış ve günümüzde dünyanın en önemli ekonomik aktörlerinden biri haline gelmiştir. Nitekim Çin'in ekonomik reform ve dışa açılımının 40. yıl dönümü etkinlikleri kapsamında 18.12.2018 tarihinde düzenlenen etkinliklerde konuşan Çin Devlet Başkanı Şi Jinping, "*Reform ve dışa açılma, Çin milletinin canlanmasında dönüm noktasıdır*" demiştir (Habertürk, 2018).

Ülkelerde uygulanan ekonomi politikası ne olursa olsun, insanlar için önemli noktalardan biri de elde edilen gelirin adaletli biçimde dağıtılıp dağıtılmadığıdır.

Eğer ülkelerde gelir dağıtım eşitliği sağlanamazsa, alt gelir gurubundaki kişilerden, üst gelir gurubundaki kişilere ve ülkeyi yönetenlere karşı öfke duyguları yükselmekte, bu öfke zaman zaman sosyal patlamalara, sokak olaylarına ve iç savaşlara kadar neden olabilmektedir. Aralık 2010'da Tunus'ta başlayıp, bütün Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerini etkisi altına alan ve Suriye, Mısır, Sudan, Libya ve Tunus gibi ülkelerde hala etkileri devam eden Arap Baharı olaylarının da önemli bir gerekçesi, bu ülkelerde yaşanan yüksek işsizlik oranları ve gelir eşitsizlikleridir. Arap Baharı olaylarının kendi ülkelerine sıçramasını önleyebilmek için Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın kendi vatandaşlarına karşılıksız para dağıtmaları (Bacık, 2012: 6) da bu gerçeği gözler önüne sermektedir.

Türkçe iktisat literatüründe dış ticaretin gelir eşitsizliği/dengesi üzerindeki etkilerinin incelendiği sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Var olan çalışmalar ise genellikle sadece Türkiye için yapılmış zaman serisi analizi şeklindedir. Bu çalışmada; GINI katsayılarına düzenli bir şekilde ulaşılabilen bütün üst-orta gelirli ülkeler analize dâhil edilmiş olup, bu ülkeler için panel veri analizi gerçekleştirilecektir. Böylece konuya daha geniş bir perspektiften bakma imkânı doğacaktır. Ayrıca yerli ve yabancı literatürde yer alan çalışmalarda çoğunlukla ithalat ve ihracatın toplamı veya bu toplamın milli gelire oranı üzerinden gidilmiştir. Oysa bu çalışmada; ihracatın ve ithalatın gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Çünkü ihracatı yapan kişiler ile ithalatı yapan kişiler, aynı bireyler olmak zorunda değildir. Bu farklılığı ortaya çıkarması yönüyle de bu çalışmanın literatüre bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Diğer yandan; ülkelerde gelir eşitsizliğinin yüksek olması, 1929 Büyük Bunalımı sonrası Almanya, İtalya ve Japonya'da olduğu gibi sosyal patlamalara ve yönetim biçimi² değişikliklerine de neden olabilmektedir. Bu türlü sorunların yaşanmaması için gelir eşitsizliği sorunu, bu sorunun kaynakları ve çözüm önerilerinin sürekli araştırılmasında ve gerekli politika önerilerinin geliştirilmesinde yarar vardır. Çalışmanın, politika yapıcıların dikkatini bir kez daha bu konuya çekerek, ülke ekonomilerine ve ülkelerdeki sosyal barışa da katkı sağlaması umulmaktadır.

Son olarak; literatürde yer alan çalışmalarda genellikle sadece mal ticareti verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada mal ve hizmet ticareti verileri bir arada kullanılarak, mevcut literatürün geliştirilmesi planlanmaktadır. Çünkü mal ticareti gibi hizmet ticareti de kişilerin gelir seviyesini önemli ölçüde etkileyebilmektedir ve hizmet ticareti, gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın bu yönüyle literatüre bir katkı sağlaması beklenmektedir.

² 1929 Büyük Bunalımı sonrasında Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini başa geçmiş, Japonya'da askeri imparatorluk kurulmuştur (Dünya Bülteni, 2019).

Bu çalışmada; toplam mal ve hizmet ihracatının, toplam mal ve hizmet ithalatının ve toplam mal ve hizmet ticaretinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmada temel olarak; dış ticaretin gelir dengesizliği üzerinde bir etkisinin varlığı ve böyle bir etki varsa, bu etkinin, söz konusu dengesizliği azaltıcı yönde mi yoksa artırıcı yönde mi olduğu incelenecektir. Çalışmada ayrıca; ihracat ve ithalatın gelir dengesizliği üzerindeki etkilerinin aynı yönde ve benzer büyüklüklerde olup olmadığına da bakılmıştır. Bunlar da çalışmanın literatüre diğer katkı alanlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmadaki en önemli kısıt; ülkelerin büyük çoğunluğu için düzenli GINI verilerine ulaşamıyor olmasıdır. Bu nedenle çalışmada; düzenli GINI verilerine ulaşılabilen 25 ülkenin 2000-2019 dönemine ait verilerinden yararlanılması planlanmıştır. Ancak bu ülkelere ait 2019 yılı kişi başına düşen milli gelir verilerine bakıldığında aralarında 46258 Dolar ile Almanya'nın da 9731 Dolar ile Kırgızistan'ın da bulunduğu görülmüştür (World Bank (2020a)). Bu noktada aykırı değerlerden kurtularak, yapılacak analizler sonucunda değişen varyans sorunu yaşamamak için, Dünya Bankası tarafından 2020 yılında ülkeleri gelir seviyelerine göre sınıflandırmada kullanılan ölçütler temel alınmıştır. Dünya Bankası burada; kişi başına düşen milli geliri 4046 – 12535 Dolar arasında olan ülkeleri, üst-orta gelirli ülkeler olarak kabul etmektedir. Bu çalışmada da aynı ölçüt kullanılarak ülkeler tekrar gözden geçirilmiş ve analizlerin 17 tane üst-orta gelirli ülke için yapılmasının daha doğru olacağına karar verilmiştir³.

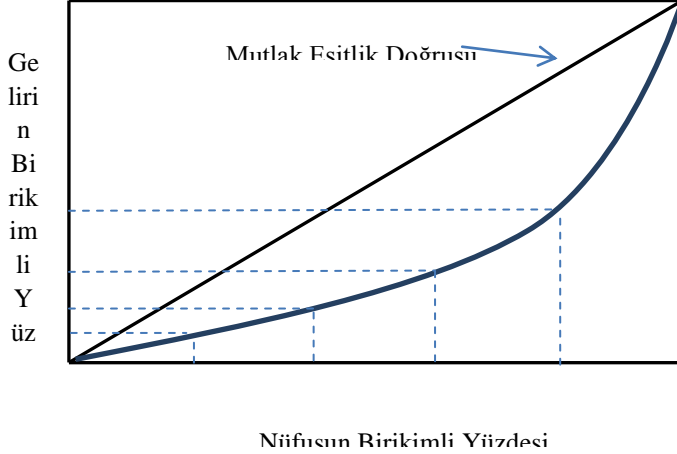
Bu çalışma mevcut bilimsel birikime, hizmet ticaretini de analize katması yönüyle bir katkı sağlarken, çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak geliştirilen politika önerileri ile de ülke ekonomisine ve sosyal barışa yeni bir bakış açısı sağlanması umulmaktadır. Zira politika yapımcılar, milli geliri artırmaya odaklanırken, elde edilen gelirin adaletli bir şekilde paylaşımını göz ardı edebilmektedirler / atlayabilmektedirler. Bu çalışma ile gelir eşitsizliği konusu, bu sorunun nedenleri ve çözüm önerileri bir kez daha gündeme getirilerek, bilim insanlarının ve politika yapımcılarının dikkatleri bir kez daha bu konuya çekilmeye çalışılmıştır.

³ Bu ülkelerin tam listesi Ek 1'de yer almaktadır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Gelir dağılım dengesinin ölçülmesine yönelik ilk çalışmalar; Lorenz (1905) ile başlamıştır. Lorenz (1905) bu çalışmasında; ülke nüfusunu ve halkın milli gelirden aldıkları payları bir koordinat düzleminde eksenlere yerleştirmiş, gelirin tam adaletli dağıtıldığı duruma *Mutlak Eşitlik Doğrusu* adını vermiş, sonra da ülkelerdeki gerçek durumları koordinat düzleminde işaretleyip, bu noktaları birleştirerek, Literatüre Lorenz Eğrisi adıyla girecek olan eğriyi elde etmiştir. Bu eğri; hanehalkının belirli bir noktadaki milli gelirden aldığı birikimli payı göstermektedir (Bellu ve Liberati, 2005). Başka bir ifadeyle Lorenz Eğrisi; belirli bir yılda elde edilen milli gelirin, yüzde kaçının, halkın yüzde kaç tarafından tüketildiğini ifade etmektedir (Gastwirth, 1971: 1038-1039). Bu durum Şekil 1 yardımıyla incelenebilir.

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

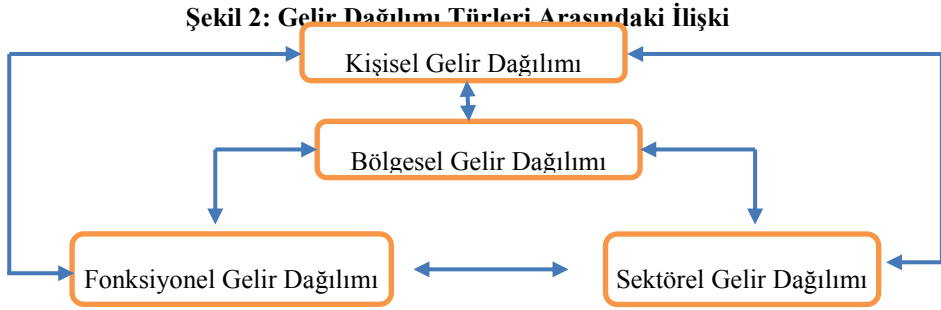
Kaynak: Bellu ve Liberati (2005: 3)'ten alınıp, yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 1'de yatay eksen; nüfusun birikimli yüzdelik dilimleri, dikey ekseninde gelirin birikimli yüzdelik dilimleri yer almaktadır. Köşegen doğrusu, mutlak gelir eşitliğini göstermektedir. Şekilde yer alan eğri; Lorenz Eğrisi olup, mutlak gelir eşitliğinden ne kadar sapma olduğunu ifade etmektedir. Gini (1912), gelir dengesinde meydana gelen bozulmayı ölçebilmek amacıyla; mutlak gelir eşitliği doğrusunun altında kalan alanı A ve B şeklinde adlandırarak, Denklem (1) yardımıyla hesapladığı ve literatüre de kendi adıyla giren Gini katsayısını bulmuştur:

$$Gini\ Katsayısı = \left(\frac{A}{A+B} \right) * 100 \quad (1)$$

Mutlak eşitlik doğrusu üzerinde A=0 olacağından, bu doğru üzerinde Gini katsayısı da sıfır değerini alacaktır. A alanı büyüdükçe, mutlak gelir dengesinden sapma ve Gini katsayısı da büyüyecektir. Bu nedenle Gini katsayısının küçük olması; ülke içinde gelir dağılımı dengesi için olumlu kabul edilirken, bu katsayının büyümesi, ülkede gelir dağılımı dengesinin bozulduğunu ve gelir eşitsizliğinin arttığını göstermektedir (Farris, 2010: 852-854).

Gelir dağılımı, kendi içinde dört alt grupta incelenebilmektedir Bunlar; fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı şeklindedir (Uysal, 2007). Gelir dağılımı türleri arasındaki ilişki Şekil 2 yardımıyla incelenebilir:

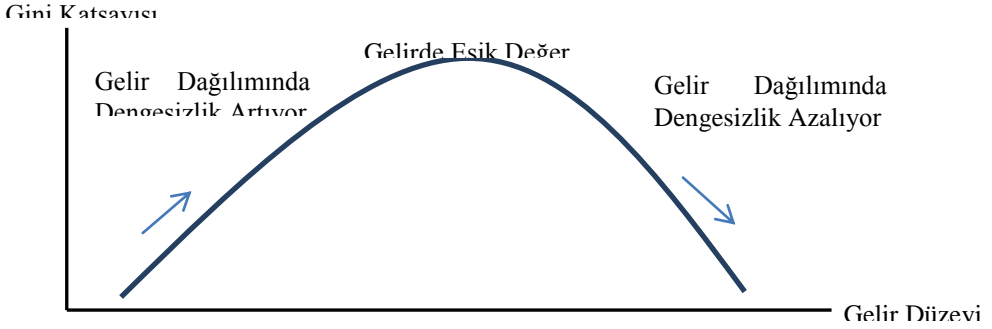

Kaynak: Acar (2015: 46)'dan yararlanarak, yazar tarafından çizilmiştir.

Şekil 2'de yer alan fonksiyonel gelir dağılımı; ülkede belirli bir dönemde elde edilen GSYH'nin, üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci) arasındaki dağılımını gösterirken, kişisel gelir dağılımı; bu GSYH'nin kişiler, yani tüketici birimleri arasındaki dağılımını gösterir. Sektörel gelir dağılımı ise; tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin GSYH'den aldıkları payları ve bu payların zaman içindeki durumunu, devletin hangi sektörler aleyhine (kısıtlamalarla), hangi sektörler lehine (teşvik ederek) ulusal gelir dağılımını etkilediğini göstermektedir. Bölgesel gelir dağılımı da; bir ülke sınırları içinde üretilen milli gelirin, coğrafi bölgeler arasındaki dağılımını açıklamaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 26).

Gelir eşitsizliğinin kaynaklarını ve zaman içinde izlediği seyri açıklamaya çalışan ilk çalışma; Kuznets (1955) çalışması olup, bu makalede ABD, İngiltere ve Almanya'nın iki eyaletinde ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Kuznets (1955) bu çalışmasının sonucunda; kişi başına düşen milli gelir artışı ile gelir eşitsizliği arasında ters U şeklinde bir ilişkinin var olduğunu tespit etmiştir. Bu durum Şekil 3 yardımıyla incelenebilir.

Şekil 3: Kuznets Eğrisi

Kaynak: Nişancı vd. (2017).

Şekil 3'ten de görüleceği üzere; kişi başına düşen milli gelir artarken, Gini katsayısı ve dolayısıyla gelir eşitsizliği belirli bir eşik değere kadar artmış, bu eşik değerden sonra ise azalmaya başlamıştır. Daha sonra; kişi başına düşen milli gelir ile karbondioksit salınımı arasındaki ilişkiye de uyarlanan ve Çevresel Kuznets Eğrisi adını alan bu tasarım, ekonomide oldukça kullanışlı bir analiz aracı olmuştur (Acemoğlu, 2002: 183-203).

Eli Heckscher (1919) ve öğrencisi Bertil Ohlin (1933) çalışmalarıyla geliştirilen Faktör Donatımı Teorisi ya da literatürdeki yerleşik kullanımıyla Heckscher – Ohlin Teorisine göre; ülkeler hangi üretim faktörüne bolca sahip iseler üretimleri o faktörün yoğun olarak kullanımını gerektiren malları daha ucuza üretip, bu alanda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olurlar ve bu ürünleri daha kolay ihraç ederler (Seymen, 2012). Stolper ve Samuelson (1969); serbest ticaret sonucunda, ülkelerdeki bol olan faktörün gelirinin artacağını, kıt olan üretim faktörünün gelirinin ise düşeceğini ifade etmiştir. Bu teoriye göre; gelişmekte olan ülkeler, düşük nitelikli işgücüne bol olarak sahiptirler ve üretimde de bu işgücünü bolca kullanarak, düşük teknoloji ürünler üretip satmaktadırlar. Bu ürünlerin satışı, söz konusu düşük nitelikli işgücünün gelirini artıracaktır. Bu da ülkedeki gelir eşitsizliğinin azalmasına yardım edecektir.

Temelleri Reich, Gordon ve Edwards (1973) tarafından atılan Dual (İkili) İstihdam Teorisine göre ise göre; işgücü piyasası birincil ve ikincil olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Birincil işgücü piyasalarında; yüksek ücret, iyi çalışma koşulları, istikrarlı istihdam ve iş güvenliği yer alırken, ikincil piyasalarda; düşük ücret, düşük statü, uygun olmayan çalışma koşulları ile yükselme imkânının olmadığı bir yapı söz konusudur (Yağmur, 2009: 29). Birincil piyasadaki işler genellikle; sermaye ve teknoloji yoğun endüstrilerde bulunmakta olup, bu endüstrilerde kararlı üretim talebi ve yüksek üretim hacmine sahip firmalar yer almaktadır. Birincil piyasalardaki işgücü genellikle yüksek eğitim seviyesine ve daha fazla gelire sahip iken, ikincil piyasalardaki işgücü, daha düşük eğitim düzeyi ve daha az (ve istikrarsız) gelire sahiptir. Dış ticaret yapan firmalar genellikle birincil piyasalarda yer alıp, çalışanlarına daha fazla gelir sağlarken,

yurtiçine yönelik üretim yapan sektörlerde çalışan bireyler daha düşük gelir elde edecek ve böylece, artan dış ticaretle birlikte ülkedeki gelir dağılım dengesi bozulacaktır (Uyanık, 1999).

3. ÜLKELERDEKİ GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE DIŞ TİCARET VERİLERİ

Bu çalışmada analize dâhil edilen 17 ülkedeki gelir eşitsizliği seviyelerini görebilmek için, ülkelerin Gini katsayıları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Ülkelerin Gini Katsayıları (%)

Sıra No	Sıra No	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Beyaz Rusya	31.2	27.6	28.6	27.2	26.5	26.6	27.2	25.6	25.3	25.4	25.2	25.3
2	Kazakistan	35.4	39.8	28	28	28.2	27.1	27	26.8	27.2	27.5	27.7	27.6
3	Ermenistan	38.3	36	30	29.4	29.6	30.6	31.5	32.4	32.5	33.6	34.4	34.5
4	Tayland	42.8	42.1	39.4	37.5	39.3	37.8	37	36	36.9	36.5	36.4	36.5
5	Gürcistan	40.5	37.4	39.5	39.6	39	38.6	37.6	36.5	36.6	37.9	36.4	36.5
6	El Salvador	52.5	48.5	43.5	42.3	41.8	43.4	41.6	40.6	40	38	38.6	38.5
7	Rusya	37.1	41.3	39.5	39.7	40.7	40.9	39.9	37.7	38.8	38.3	37.5	37.8
8	Türkiye	39.8	42.6	38.8	40	40.2	40.2	41.2	42.9	41.9	40.9	41.9	41.2
9	Arjantin	51.1	36	44.5	42.7	41.4	41	41.7	41.8	42	41.2	41.4	41.7
10	Peru	49.1	50.4	45.5	44.7	44.4	43.9	43.2	43.4	43.6	43.3	42.8	42.9
11	Ekvator	56.4	53.1	48.7	45.9	46.1	46.9	45	46	45	44.7	45.1	44.9
12	Dominik C.	51.5	50	47.3	47.7	46.1	47.7	44.3	45.2	45.7	46.2	46.3	46.8
13	Kosta Rika	47.7	47.5	48.2	48.7	48.6	49.3	48.6	48.4	48.7	48.3	48	48.1
14	Meksika	52.6	50.1	48.7	48.7	48.7	48.7	48.5	48.3	48.3	48.7	45.4	45.8
15	Paraguay	55.9	51.4	51	52.3	47.6	47.9	50.7	47.6	47.9	48.8	46.2	47.1
16	Kolombiya	58.7	53.7	54.7	53.5	52.7	52.8	52.7	51.1	50.8	49.7	50.4	49.2
17	Brezilya	58.7	56.3	52.8	52.9	52.7	52.8	51.5	51.3	53.7	53.3	53.9	53.4

Kaynak: World Bank (2020b).

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde; 2019 yılı itibariyle en düşük Gini katsayısı değerine sahip olan, yani gelir dağılım dengesi en iyi olan ülkenin Beyaz Rusya olduğu görülmekte olup, bu ülke son 18 yıllık periyotta bu alanda en iyi performansa sahip olma ve bu konumunu koruma başarılarını da göstermiştir. Bu ülkeyi 2019 yılındaki %27.6’lık oranıyla Kazakistan takip etmektedir. Kazakistan 2000 yılı sonrası dönemde bu alanda

önemli ilerlemeler sağlamış, 2005 yılında %39.8'e kadar yükselen Gini katsayısını, 2015'te %26.8'e kadar düşürebilmeyi de başarmıştır. Bu tabloda dikkat çeken ülkelerden biri Ermenistan olmuştur. 2011 yılında Gini katsayısını %30'un altına çekmeyi de başaran Ermenistan bu alanda önemli mesafeler kat etmiştir. Türkiye'de 2000 yılında %39.8 olan Gini katsayısı, 2015 yılında %42.9'a kadar yükselmiştir. Bu durum, Türkiye'de gelir dağılımı dengesinin bozulduğunu göstermektedir. Gelir dağılımı dengesi noktasında en kötü performansa sahip olan ülkelerin sırasıyla; Brezilya, Kolombiya ve Paraguay olduğu görülmekte olup, bu ülkelerde gelir dağılımı dengesinin iyileştirilebilmesi noktasında çok az ilerlemenin sağlanabildiği görülmektedir. Analize dâhil edilen ülkelerin ihracat verileri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Ülkelerin Mal ve Hizmet İhracatı Verileri (Milyar Dolar)

Sıra No	Ülke	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Meksika	180	267	244	314	366	388	399	419	405	400	436	491
2	Rusya	114	269	342	446	574	594	592	558	391	330	411	481
3	Tayland	82	129	182	227	263	277	286	282	276	282	310	324
4	Brezilya	67	136	181	240	303	293	290	270	232	224	258	263
5	Türkiye	53	105	158	185	207	212	222	201	190	211	228	238
6	Arjantin	31	46	65	80	98	89	81	76	64	70	72	77
7	Kazakistan	10	30	48	66	90	92	91	87	53	44	56	65
8	Peru	9	20	32	41	52	53	50	45	40	43	52	54
9	Kolombiya	16	25	38	47	65	70	69	63	46	42	47	51
10	Beyaz Rusya	9	18	29	48	52	44	43	33	30	37	42	42
11	Ekvator	6	11	16	19	25	27	27	29	21	19	22	25
12	Kosta Rika	6	9	11	12	14	15	16	16	17	18	19	20
13	Paraguay	4	5	8	11	13	12	14	14	12	13	14	13
14	Gürcistan	1	2	3	4	5	6	7	7	6	6	8	9
15	El Salvador	3	4	4	5	6	6	7	7	7	7	7	8
16	Ermenistan	0	1	1	2	2	3	3	3	3	3	4	5
17	Dominik C.	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2

Kaynak: World Bank (2020c).

Tablo 2'deki verilere bakıldığında; analize dâhil edilen 17 ülke arasında 2019 yılı itibariyle mal ve hizmet ihracatı en yüksek olan ülkenin 491 Milyar Dolar ile Meksika olduğu, onu 481 Milyar Dolar ile Rusya ve 324 Milyar Dolar ile Tayland'ın izlediği görülmektedir. Bu ülkelerden Meksika ve Tayland'ın ihracatındaki artış görece daha istikrarlı iken, Rusya'nın 2013 yılında 594 Milyar Dolara yükselen ihracatının 2017 yılında 330 Milyar Dolara kadar gerilediği görülmektedir. Rusya'nın ihracatındaki bu değişimin nedeninin; enerji fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü Rusya önemli bir enerji (özellikle doğal gaz ve kömür) ihracatçısıdır. Benzer bir dalgalanmanın Brezilya, Arjantin, Kazakistan ve Kolombiya'da da görülüyor olması, bu ülkelerin de yoğun enerji ihracatı yapan ülkeler olmasındandır. Türkiye'nin mal ve hizmet ihracatında genel olarak istikrarlı bir artış söz konusudur. Türkiye'nin ihracatında 2016 yılında yaşanan düşmenin nedeni; 24 Kasım 2015 yılında bir Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi sonrasında bu ülkenin Türkiye'den ithalatını büyük oranda durdurmuş / azaltmış olmasıdır (BBC, 2015). Analize dâhil edilen ülkelerin mal ve hizmet ithalatı verileri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Ülkelerin Mal ve Hizmet İthalatı Verileri (Milyar Dolar)

Sıra No	Ülke	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Meksika	191	281	329	383	402	414	435	428	421	457	502	492
2	Rusya	62	164	322	409	447	469	426	281	264	327	344	352
3	Tayland	71	131	207	255	273	274	255	230	221	247	285	274
4	Brezilya	82	106	263	323	326	347	336	253	217	238	267	269
5	Türkiye	62	122	196	253	250	267	258	223	215	250	236	224
6	Arjantin	33	34	68	89	78	81	74	70	76	90	85	68
7	Kolombiya	17	30	51	68	74	76	79	67	61	63	69	72
8	Peru	10	16	35	44	48	50	49	45	44	48	52	52
9	Kazakistan	9	25	44	51	62	63	57	45	39	43	45	50
10	Beyaz Rusya	9	18	37	49	49	46	44	33	30	36	41	42
11	Ekvator	5	12	23	26	28	29	30	24	19	23	25	25
12	Kosta Rika	7	9	13	15	17	17	18	17	18	19	20	20
13	Paraguay	3	4	10	13	12	13	13	11	11	13	14	13
14	El Salvador	5	7	9	10	10	11	11	11	11	11	13	13
15	Gürcistan	1	3	6	8	9	9	10	9	8	9	11	11
16	Ermenistan	1	2	4	5	5	5	5	4	5	6	7	7
17	Dominik C.	0.2	0.2	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.4	0.3

Kaynak: World Bank (2020d).

Tablo 3'teki verilere bakıldığında; analize dâhil edilen 17 ülke arasında 2018 yılı itibariyle mal ve hizmet ithalatı en yüksek olan ülkenin 492 Milyar Dolar ile Meksika olduğu, onu 352 Milyar Dolar ile Rusya, 274 Milyar Dolar ile Tayland ve 269 Milyar Dolar ile Brezilya'nın izlediği görülmektedir. Ülkelerden ithalatlarında genel olarak 2012-2014 döneminde bir artış olduğu, sonrasında kısmi bir düşüş yaşandığı dikkati çekmekte olup, bu durumun nedeninin de enerji ya da enerji yoğun ürün ithalatı olduğu değerlendirilmektedir⁴. Türkiye'nin ithalatında 2011 yılında yaşanan aşırı yükselmenin nedeni; söz konusu yılda ekonominin %11.1 gibi oldukça yüksek bir oranda büyümüş olması (World Bank, 2020g), ancak bu büyümeyi sağlayabilmek için gerekli üretimin

⁴ Çünkü bu dönemde enerji fiyatları önemli ölçüde düşmüştür.

büyük oranda ithal ara malları ve sermaye malları kullanılarak gerçekleştirilmiş değildir (Sönmez, 2019). Bu durum aynı zamanda Türkiye'deki cari işlemler açığının da en önemli nedenini oluşturmaktadır⁵.

Bu incelemelerde sadece ülkelerin cari verilerine bakmak yanıltıcı olabilecektir. Bu nedenle, çalışmada ayrıca analize dâhil edilen ülkelerin mal ve hizmet ticaretlerinin milli gelirleri (Gayri Safi Yurtiçi Hasılatları: GSYH) içindeki payları da hesaplanmıştır. Bu veri dış ticaret çalışmalarında ülkelerin dışa açıklık⁶ (openness) derecelerinin de önemli bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve büyük önem verilmektedir. Bu veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

⁵ Aynı yıl Türkiye'nin cari işlemler açığı 75 Milyar Dolara (GSYH'nin %8.9'una) yükselerek, tarihteki en yüksek seviyesine ulaşmıştır (World Bank, 2020h).

⁶ Bu veri $((X+M)/GSYH)*100$ şeklinde hesaplanmakta olup, burada yer kısıtı nedeniyle açıkça yazılmamıştır. Ancak her bir ülke için tabloda yer alan X ve M verilerinin toplamı ile bu değerlere ulaşabilmektedir. Tablonun alt bölümünde yer alan yorumlar da bu toplamlar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4: Ülkelerin Toplam Mal ve Hizmet Ticaretlerinin GSYH İçindeki Payları (%)

Sıra No	Ülke	2000		2005		2010		2015		2019	
		X	M	X	M	X	M	X	M	X	M
1	Beyaz Rusya	69	72	60	59	50	63	58	58	67	67
2	Tayland	65	56	68	69	66	61	69	57	68	54
3	Dominik C.	43	55	35	54	36	52	38	51	45	68
4	Gürcistan	23	40	34	52	35	53	45	62	50	62
5	Ermenistan	23	51	29	43	21	45	30	42	37	50
6	Meksika	25	27	30	32	30	31	35	37	38	39
7	El Salvador	27	42	25	44	27	47	29	47	29	45
8	Paraguay	43	35	48	37	40	38	33	32	36	32
9	Kosta Rika	43	44	44	46	33	35	31	32	33	33
10	Kazakistan	57	49	53	45	44	30	29	25	34	26
11	Türkiye	19	23	21	24	20	25	23	26	25	29
12	Peru	17	19	27	21	28	24	21	24	25	23
13	Rusya	44	24	35	22	29	21	29	21	26	21
14	Ekvator	32	27	28	28	28	32	21	24	21	22
15	Kolombiya	16	17	17	21	16	18	16	23	15	20
16	Arjantin	11	12	23	17	19	16	11	12	11	14
17	Brezilya	10	12	15	12	11	12	13	14	13	12

Kaynak: World Bank (2020e; 2020f).

Tablo 4'teki verilere göre 2019 yılında ticari olarak en dışa açık ülkeler; Beyaz Rusya, Tayland, Dominik Cumhuriyeti ve Gürcistan'dır. Ülkelerin ihracat ve ithalat verilerinde olduğu gibi, dışa açıklık oranlarında da belirgin dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Ticari dışa açıklık düzeyi en düşük olan ülkelerin, Latin Amerika ülkeleri olan Kolombiya, Arjantin ve Brezilya olması dikkati çekmektedir.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

Dış ticaretin gelir dengesi (veya dengesizliği) üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmalardan, erişilebilenlerin kısa özetleri, çalışmaların yayımlanma tarihi sırasına göre burada sunulmuştur.

Değer (2006), dışa açık ekonomi politikalarının, gelir dağılımı üzerindeki etkilerini, Stolper - Samuelson Teoremi çerçevesinde, geniş bir ülke sepeti için uygulamalı olarak incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak Gini katsayısının doğal logaritması, bağımsız değişkenler olarak ise; ticari dışa açıklık serisinin doğal logaritması, kişi başına düşen milli gelir serisi ve bu serinin karesi (Kuznets Eğrisinin geçerliliğini test edebilmek için), beşerî sermaye (üniversiteleşme oranı), kamunun büyüklüğü, 100 kişi başına düşen ekilebilir toprak miktarı, enflasyon ve ülkelerin yönetim biçimini gösteren kukla değişkenden yararlanılmıştır. Çalışmada; düşük gelirli ve orta gelirli toplam 68 ülkenin, 1975-2002 dönemi verileri kullanılmıştır. Bu döneme ait verilerin zaman içindeki aritmetik ortalamaları alınarak, yatay kesit analizleri yapılmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan geçiş ekonomileri için ise 1990-2002 dönemi verilerinin aritmetik ortalamaları alınmıştır. Böylece panelin zaman boyutu ortadan kaldırılmış, ülkeler arasında yatay kesit (cross - section) analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizler için de EKK (En Küçük Kareler) yönteminden faydalanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; kişi başına düşen milli gelirdeki %1'lik artışın, Gini katsayısını %1.53 oranında artırdığı bulunmuş olup, bu nedenle söz konusu ülkelerde, ilgili analiz döneminde İkili İstihdam Teorisinin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca; üniversiteleşme oranındaki %1'lik artışın, Gini katsayısını %0.18 oranında azaltarak, gelir dağılımını iyileştirdiği ve kişi başına ekilebilir arazi miktarındaki % 1'lik bir artışın gelir dağılımında %0.06'lık bir iyileşme sağladığı tespit edilmiştir.

Aradhyula, Rahman ve Seenivasan (2007) çalışmalarında, gelişmiş ve gelişmekte olan 60 ülkenin 1985-1994 dönemine ait dengeli panel ve 44 ülkenin 1984-1997 dönemine ait dengesiz panel veri setlerini kullanmışlardır. Bu 44 ülkeden 23'ü gelişmekte olan, 21'i ise gelişmiş ülkelerdir. Araştırmacılar analizleri hem panelin geneli için yapmışlar hem de ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde alt guruplara ayırarak yinelemişlerdir. Çalışmada panel veri analizleri yapılmış, bu kapsamda havuzlanmış panel EKK yönteminden ve iki aşamalı hata düzeltme yöntemine dayalı en küçük kareler (Error Correction Two Step Least Squares: EC2SLS) yönteminden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; ticari dışa açıklığın, ülkelerin genelinde, gelir dengesindeki bozulmayı artırdığı belirlenmiştir. Çalışma; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yinlendiğinde; dış ticaretteki artışın, gelir dengesizliğini, gelişmekte olan ülkelerde artırdığı, gelişmiş ülkelerde ise azalttığı tespit edilmiştir. Ülkelerin yüz ölçümünün, nüfuslarının ve demokrasi düzeylerinin artmasının, ülkelerdeki gelir dengesizliğini azalttığı bulunmuştur.

Meschi ve Vivarelli (2009), dış ticaretin gelir dengesizliği üzerindeki etkilerini, gelişmekte olan 65 ülkenin 1980-1999 dönemi verilerini kullanarak araştırmıştır.

Yazarlar bu işlemi ihracat ve ithalat için ayrı ayrı gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada 6 farklı ekonometrik model kuran yazarlar, bu modellerde yer alan katsayıları, Düzeltilmiş Yapay Değişkenli En küçük Kareler Yöntemi (Least Squares Dummy Variable Corrected: LSDVC) ile tahmin etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre; ticari dışa açıklık, gelir eşitsizliğini, panelin genelinde ve orta gelirli ülkelerde azaltmakta, düşük gelirli ülkelerde artırmaktadır. Benzer etki ihracat ve ithalat için ayrı ayrı yapılan analizlerde de gözlemlenmiştir. Kişi başına düşen milli gelirdeki artışlar, ülkelerdeki gelir eşitsizliğini azaltmakta, ancak bu ülkelerde Kuznets eğrisine benzer ters U şeklinde bir ilişki söz konusu değildir. Beşerî sermaye; ülkelerdeki gelir eşitsizliğini gecikmeli olarak azaltırken, enflasyon, ülkelerdeki gelir eşitsizliğini artırmıştır.

Gökalp, Baldemir ve Akgün (2011), Türkiye'nin 1980 sonrasında izlediği dışa açık ekonomi politikalarının, 1980 – 2001 dönemindeki gelir dağılımı üzerindeki etkilerini, Stolper - Samuelson Teoremi çerçevesinde, ampirik olarak inceledikleri çalışmada bağımlı değişkenler olarak; teknoloji sınıflamasına göre gruplara ayrılan emek yoğun, sermaye yoğun ve araştırma yoğun sektörlerle ilişkin ortalama reel ücret verilerini kullanmışlardır. Ek olarak, sermaye ve araştırma yoğun sektörlerin yıllık ortalama reel ücretlerinin toplamından, emek yoğun sektörlerin ortalama reel ücretleri çıkartarak bir fark serisi de elde etmiş ve çalışmada kullanmışlardır. Bu çalışmanın bağımsız değişkeni ise ticari dışa açıklık oranıdır. Çalışmada, her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı olmak üzere toplam dört farklı ekonometrik model oluşturulmuş, serilerin durağanlığı ADF yöntemiyle, seriler arasında nedensellik ilişkilerinin varlığı Granger yöntemiyle, seriler arasında eşbütünleşme ilişkilerinin varlığı Sınır Testi yöntemiyle incelenmiş, seriler arasındaki uzun ve kısa dönem analizleri ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; serilerin farklı seviyelerde durağan oldukları belirlenmiş, dışa açıklıktan bütün sektörlerdeki ücretlere doğru nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu bulunan çalışmada, uzun dönem analizinde; ticari dışa açıklıktaki artışın, bütün sektörlerde reel ücretleri artırdığı, artışın en fazla STAFE'de olduğu belirlenmiş, buna dayanarak Türkiye'de Stolper - Samuelson teoreminin geçerli olmadığı ifade edilmiştir. Kısa dönem analizinde; dışa açıklığın reel ücretleri kısa dönemde de artırdığı, bir model haricinde diğer modellerin hata düzeltme mekanizmalarının çalıştığı belirlenmiştir.

Gourdon (2011), ticari dışa açıklığın gelir dağılımı dengesizliği üzerindeki etkilerini, gelişmekte olan 91 ülkenin 1960 – 2000 dönemi verilerini kullanarak, Çekim Modeli çerçevesinde, panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda; ticari dışa açıklığın artmasının, gelir dağılımı eşitsizliğini, yüksek eğitimli ülkelerde artırdığı, düşük eğitim düzeyine sahip ülkelerde azalttığını, fakat bu durumun yine de düşük eğitimli ülkeler için bir yarar sağlamadığı tespit edilmiştir.

Atif vd. (2012), küreselleşmenin, gelir dağılımı üzerindeki etkilerini, gelişmekte olan 68 ülkenin 1990 – 2010 dönemi verilerini kullanarak panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Havuzlanmış panel veri analizi, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli yardımıyla yapılan analizler sonucunda; küreselleşme ile birlikte artan uluslararası dış

ticaretin ülkelerdeki gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin, ülkelerin yapısal özelliklerine ve kurumsal yapılarına bağlı olarak değiştiği sonucuna ulaşmışlardır.

Gülmez ve Altıntaş (2014), ticari dışa açıklık ve enflasyonun gelir dağılımına olan etkilerini, Türkiye'nin 1981 – 2011 dönemi verilerini kullanarak, Johansen eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli (Vector Error Correction Model: VECM), Granger nedensellik testi ve VAR analizi yöntemleri yardımıyla incelemiştir. Çalışmada kısa dönemde de uzun dönemde de enflasyon ve ticari dışa açıklıktan Gini katsayısına doğru nedensellik ilişkileri belirlenmiş, VAR analizine dayalı olarak yapılan etki-tepki analizlerinde; enflasyon ve ticari dışa açıklığın, gelir dengesizliğini azarlattığı görülmüştür. Varyans ayrıştırması analizinde ise gelir dengesizliğindeki değişimlerin %36'sının kendisinden, %53'ünün enflasyondan ve %10'unun ticari dışa açıklıktan kaynaklandığı ortaya konulmuştur.

Pham (2014), 19 Asya-Pasifik ülkesinde uluslararası ticaretin gelir dengesizliğine olan etkilerini, 1998 – 2011 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Çekim Modeli çerçevesinde yapılan analizler sonucunda; bu ülkeler arasındaki bölge içi ticaretin gelir dağılımı dengesizliğini azalttığını, buna karşılık bölge dışından yapılan ithalatın ise gelir dengesizliğini artırdığı tespit edilmiştir.

Acar (2015), Türkiye'deki gelir dağılımını, teorik ve betimsel çerçevede ele almış, ayrıca 2014 yılı verileri çerçevesinde, diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak incelemiştir. 2014 yılında Türkiye'nin Gini katsayısının 0.40 (%40) olduğunu ifade eden yazar, bu oranın İsveç gibi İskandinav ülkelerindeki 0.25'lerden ve 0.316 olan OECD ülkeleri ortalamasından çok yüksek olduğunu dile getirmiştir. TÜİK tarafından hesaplanan kırsal ve kentsel bölgelerdeki Gini katsayılarını da inceleyen yazar, gelir eşitsizliğinin kent merkezlerinde daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Konuyu bölgesel olarak da ele alan yazar, gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölgenin 0.399 ile Akdeniz Bölgesi, gelir eşitsizliğinin en düşük olduğu bölgenin ise 0.315 ile Doğu Karadeniz Bölgesi olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada son olarak; Türkiye'deki milli gelirin %6.1'inin en yoksul %20'lik dilim tarafından, %46.6'sının ise en zengin %20'lik dilim tarafından tüketildiği ifade edilmiştir.

Oğuz (2015), dışa açıklık ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 1990 – 2010 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlarını da açıklayıcı değişken olarak modele dâhil eden yazar; bu ülkelerdeki gelir dağılımı dengesizliğini dış ticaretin artırdığını, doğrudan yabancı yatırımların ise azalttığını belirlemiştir. Çalışmada ayrıca bu etkilerin büyüklüklerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında küçük farklılıklar gösterdiği de görülmüştür.

Neagu, Dumiter ve Bracia (2016), Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde dış ticaret, ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkileri, 2000-2014 dönemi verilerini kullanarak panel veri analizi yöntemiyle incelemiş ve ticari dışa açıklığın atmasının bu ülkelerde gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Barusman ve Barusman (2017), ticari dışa açıklığın, gelir dengesizliği üzerindeki etkilerini, ABD'nin 1970-2014 dönemi verileri kullanılarak araştırmışlardır. Yazarlar bu işlemi ihracat ve ithalat için ayrı ayrı da gerçekleştirmişlerdir. Bağımlı değişken olarak; Gini katsayılarını ve ABD'deki en yüksek %10'luk gelir gurubunda yer alan kişilerin milli gelirden aldıkları payları kullanan araştırmacılar, bağımsız değişkenler olarak; ihracatın milli gelire oranı, ithalatın milli gelire oranı, ticaret hacminin milli gelire oranı, kamu harcamalarının milli gelire oranı, doğrudan yabancı yatırımlarının milli gelire oranı, enflasyon ve Gini katsayılarının bir dönem gecikmeli değerinden yararlanmışlardır. Çalışmada 10 farklı ekonometrik model kuran araştırmacılar, bu modellerde yer alan katsayıları; zaman serisi analizi modellerinden En küçük Kareler (Ordinary Least Squares: OLS) yöntemi ile tahmin etmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda; dış ticaretin, ABD'deki gelir eşitsizliğini artırdığı, benzer etkilerin, ihracat ve ithalat için ayrı ayrı yapılan analizlerde de gözlemlendiği, özellikle ithalatın GINI katsayısı üzerindeki etkisinin daha büyük olduğu, kamu harcamalarının, gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etkilerinin bulunduğu, enflasyonun ve doğrudan yabancı yatırımlarının gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etkilerinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca; dış ticaret hacmi ve ithalat arttığında, bu ülkede en yüksek %10'luk gelir gurubunda yer alan kişilerin gelirlerinin daha da arttığı, ihracat arttığında ise bu gelirin azaldığı tespit edilmiştir. Enflasyonun, yüksek gelirli kişilerin milli gelirden aldıkları payı azaltıcı etkisinin olduğu görülmüştür. Kamu harcamalarının, yüksek gelirli kişilerin milli gelirden aldıkları payı azaltıcı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlarının ise; ülkede en yüksek %10'luk gelir gurubunda yer alan kişilerin gelirlerini daha fazla arttığı tespit edilmiştir.

Couto (2018), dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların gelir dengesi üzerindeki etkilerini, yüksek gelirli 34, üst orta gelirli 29, alt orta gelirli 22 ve düşük gelirli 11 ülkenin 1990 – 2013 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışma sonucunda; doğrudan yabancı yatırımların gelir dengesizliği üzerinde, düşük gelirli ülkelerde önemli bir etkisinin olmadığı, yüksek gelirli ülkelerdeki etkisinin ise orta gelirli ülkelerekinden daha fazla olduğu, dış ticaretin, ülkelerdeki gelir eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir.

Akın ve Aytun (2018), Türkiye'deki gelir dağılımını etkileyen makroekonomik faktörleri, 1980 – 2013 dönemi için Hacker ve Hatemi-J (2012) nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Yazarlar burada ayrıca bölgesel ve sektörel gelir eşitsizliğini de incelemişlerdir. Yapılan analizler sonucunda; enflasyon ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında çift yönlü, dış borç faiz ödemelerinden gelir dağılımı eşitsizliğine doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkileri bulunmuşlardır.

Onakoya, Johnson ve Ogunjajo (2019), ticari liberalizasyonun fakirlik ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini, 21 Afrika ülkesinin, 2005 – 2014 dönemi verilerini kullanarak, panel birim kök testi, havuzlanmış panel veri analizi ve Johansen panel eşbütünlük testi yardımıyla analiz etmiş ve döviz kurları ile ticari liberalizasyonun bu ülkelerdeki fakirliği artırdığını ve gelir dağılımı dengesini daha da bozduğu tespit etmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalarda genellikle sadece ihracat ve ithalat verilerinden ya da ticari dışa açıklık verisinden yararlanıldığı görülmekte olup, bu çalışmada her üç değişkenin de gelir dağılımı üzerindeki etkileri ayrı ayrı analiz edilerek, literatüre bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

5. EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Veri Seti

Çalışmada 17 ülkenin 2000 – 2019 dönemi verilerinden yararlanılmıştır. Bağımlı değişken olarak; Gini katsayıları (*GINI*, %), bağımsız değişkenler olarak ise; ihracatın GSYH'ye oranı (*X*, %), ithalatın GSYH'ye oranı (*M*, %) ve ticari dışa açıklık oranı (*OP*, %) verileri kullanılmıştır. Veriler World Bank (2020b, 2020e ve 2020f)'den alınmıştır. *OP* verisi yazar tarafından düzenlenmiştir. Veri setine ait tanımlayıcı istatistikler Ek 2'de, korelasyon matrisi Ek 3'te yer almaktadır.

5.2. Ekonometrik Model ve Beklentiler

Bu çalışmada; Meschi ve Vivarelli (2009); Gökalp, Baldemir ve Akgün (2011); Barusman ve Barusman (2017) izlenerek aşağıdaki ekonometrik modeller kurulmuştur.

$$\text{Model 1: } GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + e_{it} \quad (2)$$

$$\text{Model 2: } GINI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 M_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$\text{Model 3: } GINI_{it} = \gamma_0 + \gamma_1 OP_{it} + \epsilon_{it} \quad (4)$$

Burada *i*; ülkeleri göstermekte olup, $i = 1, \dots, 17$ şeklindedir. *t* ise çalışmanın zaman boyutunu göstermekte olup, $t = 1, \dots, 20$ biçimindedir. Bu modellerin analiz edilmesi sonucunda, Meschi ve Vivarelli (2009) çalışmasında olduğu gibi, Heckscher-Ohlin (HO) ve İkili İstihdam Teorilerine uygun olarak $\beta_1 > 0$; $\alpha_1 > 0$ ve $\gamma_1 > 0$ çıkması, yani artan dış ticaretin, bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini artırıcı etkilerinin olması beklenmektedir.

5.3. Analiz Yöntemleri

Bu çalışmada öncelikle serilerin durağanlıkları; Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testleriyle sınanacaktır. Bu yöntemlerden birincisi; birim kök parametresinin ülkeler arasında homojen olduğunu varsayarken, ikincisi bu alanda heterojeniteye izin vermektedir. Sonra seriler arasında eşbütünlüşme ilişkilerinin varlığı; Pedroni (2004) yöntemiyle test edilecektir. Bu yöntemde 7 farklı test istatistiği hesaplanmakta olup, paneli oluşturan ülkelerin homojen olup olmamasına göre farklı alternatif durumlar da göz önünde bulundurulmaktadır. Daha sonra modellerde yer alan katsayılar; Panel DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares: Dinamik En Küçük Kareler) yöntemi yardımıyla belirlenecektir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni; otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarına karşı dirençli (sorunsuz) tahminler üretebilmesidir. Çalışmada son olarak; seriler arasındaki nedensellik ilişkilerinin varlığı, Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi ile analiz edilecektir. Nedensellik

analizinde bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni; sadece bütün ülkelerde geçerli olan nedensellik ilişkilerini değil, ülkelerin bazıları için geçerli olan nedensellik ilişkilerini de belirleyebiliyor olmasıdır.

5.4. Panel Birim Kök Testleri

Ekonometrik analizler, serilerin durağanlık seviyelerine oldukça duyarlıdır. Bu sebeple analizlerde ilk önce serilere birim kök testleri yapılarak, durağanlık seviyelerinin belirlenmesi yararlı olacaktır. Analizin ilerleyen aşamalarında kullanılacak yöntemler de bu bilgi ışığında seçilmelidir. Durağan olmayan serilerle doğrudan yapılacak analizlerde, sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilir (Gujarati ve Porter, 2012: 320). Panel birim kök testlerinde; serinin, belirli bir t dönemdeki değerinin, bir önceki ($t - 1$) dönemdeki değerinden ne kadar etkilendiğine bakılmaktadır. Bu durum bir Y serisi için aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Tarı, 2012: 387):

$$Y_{it} = \delta_i Y_{it-1} + X_{it} \delta_i + \epsilon_{it} \quad (5)$$

Burada ρ_i ; birim kök parametresi, X_{it} ; trend ve sabit terim gibi Y_{it} serisinin durağanlığını etkileyen dışsal değişkenler, i ; yatay kesitler (bu çalışmada ülkeler), t ; çalışmanın zaman boyutudur.

Levin, Lin ve Chu (2002), Denklem (5)'i zaman serilerindeki ADF testinin sistematığı içinde düzenleyerek, ϵ_{it} hata terimlerindeki otokorelasyon sorunundan kurtulmaya çalışmışlar ve bu şekilde Denklem (6)'yı elde etmişlerdir (Kleiber ve Lupi, 2011: 2):

$$\Delta Y_{it} = \rho_i Y_{it-1} + X_{it} \delta_i + \sum_{j=1}^{m_i} \beta_{it-j} \Delta Y_{it-j} + \epsilon_{it} \quad (6)$$

Burada m_i ; her bir yatay kesit için belirlenecek optimum gecikme uzunluğunu vermektedir. Levin, Lin ve Chu (2002), Denklem (6)'da yer alan ρ_i birim kök parametresinin, yatay kesitler arasında eşit olacağını (yatay kesitlerin homojen olduğunu) varsaymış ve çalışmalarında aşağıdaki hipotezleri sınamıştır:

$H_0: \rho = 0$ Bütün yatay kesitler için seri birim kök içermektedir, yani durağan değildir.

$H_1: \rho < 0$ Bütün yatay kesitler için seri birim kök içermemektedir, yani durağandır.

Im, Pesaran ve Shin (2003), analize dâhil edilen bütün yatay kesitlerin homojen olmasının çok da akla yatkın bir durum olmadığını ifade etmiş ve ρ_i birim kök parametresinin, yatay kesitler arasında farklı olabileceğini göz önünde bulundurarak, aşağıdaki hipotezleri test etmiştir (Hlouskova ve Wagner, 2005: 12 - 13):

$H_0: \rho_i = 0$ Bütün yatay kesitler için seri birim kök içermektedir, yani durağan değildir.

Bazı yatay kesitler için seri birim
 H_1
kök içermemektedir, yani durağandır.

Yapılan birim kök testi sonucunda elde edilen olasılık değeri 0.10'dan küçük olduğunda, H_0 hipotezi reddedilmekte ve ilgili serinin durağan olduğuna karar verilmektedir. Düzey değerlerinde durağan olan serilere I(0) seri, düzey değerinde durağan olmayıp da birinci farkı alındığında durağan hale gelen serilere de I(1) seri adı verilmektedir (Dikmen, 2012: 308).

Bu çalışmada Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testleri yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

	Levin, Lin ve Chu (2002) Testi		Im, Pesaran ve Shin (2003) Testi	
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
<i>GINI</i>	-0.86	0.19	-0.01	0.49
<i>X</i>	-0.33	0.36	-1.56	0.05*
<i>M</i>	-0.12	0.44	-1.14	0.12
<i>OP</i>	-1.23	0.10	-0.16	0.43
<i>ΔGINI</i>	-5.99***	0.00	-7.91***	0.00
<i>ΔX</i>	-10.15***	0.00	-11.15***	0.00
<i>ΔM</i>	-8.32***	0.00	-8.82***	0.00
<i>ΔOP</i>	-10.35***	0.00	-10.58***	0.00

Not: Optimum gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre otomatik olarak belirlenmiştir. *** ve *; ilgili serisinin sırasıyla %1 ve %10 anlamlılık düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'teki bulgulara göre bütün seriler birinci farkta durağan yani I(1) çıkmıştır. *X* serisi Im, Pesaran ve Shin (2003) testine göre %10 anlamlılık düzeyinde düzey değerlerinde durağan ise de bu yüksek bir anlamlılık derecesi değildir. Zaten seri Levin, Lin ve Chu (2002) yöntemine göre düzey değerinde durağan değildir. Yani tüm seriler I(1)'dir. Seriler düzey değerlerinde durağan olmadığı için Granger ve Newbold (1974)'e göre bu seriler kullanılarak yapılacak analizlerde, sahte

regresyon sorunu ile karşılaşılabilecektir. Bu nedenle öncelikle eşbütünleşme testi yapılması gerekmektedir.

5.5. Panel Eşbütünleşme Testi

Bu çalışmada seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, Pedroni (2004) panel eşbütünleşme testiyle sınanmıştır. Pedroni (2004) bu testinde Denklem (7)'yi temel almıştır:

$$y_{it} = \alpha_i + \delta_i t + \beta_{1i} x_{1i,t} + \beta_{2i} x_{2i,t} + \dots + \beta_{mi} x_{mi,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (7)$$

Burada $t = 1, \dots, T; i = 1, \dots, N; m = 1, \dots, M$ şeklindedir. Bu testte y ve x_m serilerinin düzey değerinde durağan olmayıp, aynı miktarda farkları alındığında durağan hale seriler (hepsi I(1) veya hepsi I(2) gibi) olması gerekmektedir. Pedroni (2004) seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını sınavabilmek için yedi farklı test istatistiği geliştirmiştir (Neal, 2014: 686):

1) Panel v istatistiği:

$$T^2 N^{3/2} Z_{\hat{v}N,T} = T^2 N^{3/2} Z_{\hat{v}N,T} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \quad (8)$$

2) Panel ρ istatistiği:

$$TN^{1/2} Z_{\hat{\rho}N,T} = TN^{1/2} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{\varepsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t} - \hat{\gamma}_i) \quad (9)$$

3) Panel t istatistiği (PP Tipi):

$$Z_{tN,T} = \left(\hat{\sigma}^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{\varepsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t} \hat{\gamma}_i) \quad (10)$$

4) Panel t istatistiği (ADF Tipi):

$$Z_{tN,T}^* = \left(\hat{S}_{N,T}^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{\varepsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t} \hat{\gamma}_i) \quad (11)$$

5) Grup ρ istatistiği:

$$TN^{1/2} Z_{\hat{\rho}N,T-1} = TN^{1/2} \sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \sum_{t=1}^T (\hat{\varepsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t} - \hat{\gamma}_i) \quad (12)$$

6) Grup t istatistiği (PP Tipi):

$$N^{1/2}Z_{tN,T-1} = N^{1/2} \sum_{i=1}^N \left(\hat{\sigma}^2 \sum_{t=1}^T \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{\varepsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t} - \hat{\gamma}_i) \quad (13)$$

7) Grup t istatistiği (ADF Tipi):

$$N^{1/2}Z_{tN,T}^* = N^{1/2} \sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{S}_i^{*2} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^{*2} \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{\varepsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t}) \quad (14)$$

Bu testte, yatay kesitlerin homojen olma durumunda grup istatistikleri, heterojen olma durumunda panel istatistikleri daha güçlü kabul edilmektedir (Karaman Orsal, 2007). Tüm alternatif durumları ayrı ayrı göz önünde bulundurduğu için Pedroni (2004) testi, diğer panel eşbütünlüşme testlerinden daha güçlü kabul edilmektedir (Gengenbach, Palm ve Urbain, 2005: 12). Pedroni panel eşbütünlüşme testinin hipotezleri:

H_0 . Seriler arasında eşbütünlüşme yoktur

H_1 . Seriler arasında eşbütünlüşme vardır

şeklinde. Bu çalışmada her model için Pedroni (2004) panel eşbütünlüşme testi ayrı ayrı yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Panel Eşbütünlüşme Testi Sonuçları

	Model 1		Model 2		Model 3	
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Panel ϑ İstatistiği	1.16	0.12	0.24	0.40	0.75	0.22
Panel ρ İstatistiği	-1.66**	0.04	-1.41*	0.07	-1.99**	0.02
Panel PP İstatistiği	-6.26***	0.00	-5.40***	0.00	-5.93***	0.00
Panel ADF İstatistiği	-7.50***	0.00	-6.09***	0.00	-6.40***	0.00
Grup ρ İstatistiği	0.84	0.79	0.72	0.76	0.54	0.70
Grup PP İstatistiği	-4.79***	0.00	-4.82***	0.00	-4.86***	0.00
Grup ADF İstatistiği	-6.10***	0.00	-6.73***	0.00	-5.79***	0.00

Not: *, ** ve ***; sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünlüşmenin var olduğunu göstermektedir. Optimum gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 6'da yer alan sonuçlara bakıldığında, üç modelde de 7 test istatistiğinden en az 5 tanesine göre seriler arasında eşbütünlüşme vardır. Yani bu modellerde yer alan seriler

uzun dönemde birlikte hareket etmektedirler ve bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak uzun dönem analizlerinde sahte regresyon problemiyle karşılaşmayacaktır.

5.6. Uzun Dönem Analizi

Çalışmada uzun dönem analizleri, Panel DOLS yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemde, bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile bağımsız değişkenin öncül ve gecikmeli değerleri modele açıklayıcı değişken olarak eklenmektedir. Bu sayede model otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarına karşı dirençli (sorunsuz) tahminler üretebilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012: 764). Uzun dönem analizleri yapılırken, analiz döneminde yer alan 2008 küresel ekonomik krizi de kukla değişkenlerle analizlere dâhil edilmiştir. Bu işlem yapılırken; krizin etkili olduğu 2008 ve 2009 yıllarına 1, diğer dönemlere 0 değerleri verilmiştir⁷. Böylece uzun dönem modelleri;

$$\text{Model 1: } GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + \beta_2 K_{2008} + e_{it} \quad (15)$$

$$\text{Model 2: } GINI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 M_{it} + \alpha_2 K_{2008} + \varepsilon_{it} \quad (16)$$

$$\text{Model 3: } GINI_{it} = \gamma_0 + \gamma_1 OP_{it} + \gamma_2 K_{2008} + \epsilon_{it} \quad (17)$$

Bu modeller Panel DOLS yöntemiyle tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Uzun Dönem Analizi Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3
<i>X</i>	0.17*** (0.00)	-	-
<i>M</i>	-	0.07 (0.29)	-
<i>OP</i>	-	-	0.08** (0.01)
<i>K₂₀₀₈</i>	-0.56 (0.58)	-1.71 (0.15)	-0.89 (0.42)
Model Doğrulama Testleri			
<i>R²</i>	0.94	0.93	0.94
<i>R̄²</i>	0.90	0.89	0.90
Uzun Dönem Varyansı	7.06	8.11	7.28
Hata Terimlerinin Kareleri Toplamı	1050.32	1156.74	1070.33

Not: ** ve ***, ilgili katsayının sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmektedir. Optimum lag ve lead (gecikme ve öncül) değerleri Akaike kriteri kullanılarak belirlenmiştir.

⁷ Çünkü bu kriz ülkeleri en fazla bu yıllarda etkilemiştir.

Tablo 7'deki sonuçlara göre; analize dâhil edilen ülkelerde 2000-2017 döneminde ihracat ve ticari dışa açıklık arttıkça, İkili (Dual) İstihdam Teorisine uygun biçimde gelir eşitsizliği de artmıştır. İthalatın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi de bozucu yönde, ama istatistiksel olarak anlamsızdır. 2008 küresel ekonomik krizi bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde ama istatistiksel olarak anlamsız biçimde etki etmiştir. Modellerin açıklayıcılık güçleri (R^2) oldukça yüksektir⁸. Panel DOLS model otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarına karşı dirençli (sorunsuz) tahminler üretiyor olduğu için paket programlarda bu tahminlere ait otokorelasyon ve değişen varyans istatistikleri rapor edilmemektedir. Ancak elde edilen sonuçların güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

5.7. Kısa Dönem Analizi

Kısa dönem analizleri, serilerin birinci dereceden farkı alınarak durağanlaştırılmış biçimleri ve uzun dönem analizinden elde edilen hata düzeltme teriminin bir dönem gecikmeli değeri (Error Correction Term: ECT_{t-1}) kullanılarak yapılmaktadır (Tarı, 2012: 433). Yapılan analizler sonunda ECT_{t-1} 'in katsayısının istatistiksel olarak anlamlı çıkması, modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı, yani kısa dönemde meydana gelebilecek sapmaların da uzun dönemde ortadan kalktığı anlamına gelmektedir (Dikmen, 2012: 331). Bu çalışmada kısa dönem analizlerinde kullanılan modeller:

$$\text{Model 1: } \Delta GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 \Delta X_{it} + \beta_2 ECT_{1,t-1} + e_{it} \quad (18)$$

$$\text{Model 2: } \Delta GINI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \Delta M_{it} + \alpha_2 ECT_{2,t-1} + \varepsilon_{it} \quad (19)$$

$$\text{Model 3: } \Delta GINI_{it} = \gamma_0 + \gamma_1 \Delta OP_{it} + \gamma_2 ECT_{3,t-1} + \epsilon_{it} \quad (20)$$

Bu modellerin her birinde, kendi uzun dönem analizlerinden elde edilen hata düzeltme terimleri kullanılmıştır. Kısa dönem analizleri de Panel DOLS yöntemiyle yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

⁸ Bu tahminlerde R^2 değerlerinin büyük olmasının bir nedeni de bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri ile bağımsız değişkenin gecikmeli ve öncül değerinin de modele açıklayıcı değişken olarak katılıyor olmasıdır.

Tablo 8: Kısa Dönem Analizi Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3
ΔX	-0.001 (0.96)	-	-
ΔM	-	-0.002 (0.93)	-
ΔOP	-	-	0.005 (0.77)
ECT_{t-1}	-0.27*** (0.00)	-0.26*** (0.00)	-0.30*** (0.00)
Model Doğrulama Testleri			
R^2	0.30	0.33	0.34
\bar{R}^2	0.11	0.15	0.16
Uzun Dönem Varyansı	1.45	1.07	1.16
Hata Terimlerinin Kareleri Toplamı	406.56	376.22	379.44

Not: ** ve ***, ilgili katsayının sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmektedir. Optimum lag ve lead (gecikme ve öncül) değerleri Akaike kriteri kullanılarak belirlenmiştir.

Tablo 8'deki sonuçlara göre; dış ticaretin gelir dengesizliği üzerinde kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Modellerin hata düzeltme terimlerinin katsayıları negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durumda tüm modellerin hata düzeltme mekanizmaları çalışmaktadır. Bu durum, yapılan uzun dönem analizlerinin güvenilir olduğuna da ek bir kanıt sunmaktadır.

5.8. Panel Nedensellik Testi

Bu çalışmada seriler arasında nedensellik ilişkilerinin varlığı; Dumitrescu ve Hurlin (2012) yöntemiyle analiz edilmiştir. Nedensellik analizinde bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni; bu yöntemin sadece bütün ülkelerde geçerli olan nedensellik ilişkilerini değil, ülkelerin bazıları için geçerli olan nedensellik ilişkilerini de belirleyebiliyor olmasıdır.

Y ve X şeklindeki iki değişken için Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi aşağıdaki denklem sistemi yardımıyla gerçekleştirilmektedir (Zeren ve Arı, 2013: 320 - 321).

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{j=1}^m \gamma_i^j Y_{i,t-j} + \sum_{j=1}^m \beta_i^j X_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t} \quad (21)$$

$$X_{i,t} = \theta_i + \sum_{j=1}^m \delta_i^j X_{i,t-j} + \sum_{j=1}^m \kappa_i^j Y_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t} \quad (22)$$

Burada m ; optimum gecikme uzunluğudur. Denklem (21), X 'ten Y 'ye; Denklem (22) ise Y 'den X 'e doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını test etmektedir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testinin hipotezleri;

$H_0: \beta_i^{(j)} = 0$ bütün i 'leri için.

Yani bütün yatay kesitlerde X 'ten Y 'ye doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

$H_1: \begin{cases} \beta_i^{(j)} = 0, & i = 1, 2, \dots, N_1 \\ \beta_i^{(j)} \neq 0, & i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N \end{cases}$

doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin yapılabilmesi için öncelikle optimum gecikme uzunluğunun (m) belirlenmesi gerekmektedir. Optimum gecikme uzunluğu belirleme işlemi sonuçları Ek 4'te yer almaktadır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi, 1 gecikme⁹ ile yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

⁹ Zaten yıllık verilerle çalışıldığı için 1 akla yatkın bir gecikme uzunluğudur.

Tablo 9: Panel Nedensellik Testi Sonuçları

<i>Nedenselliğin Yönü</i>	<i>W İstatistiği</i>	<i>Z İstatistiği</i>	<i>Olasılık Değeri</i>
<i>X ↦ GINI</i>	2.22**	2.30**	0.02
<i>GINI ↦ X</i>	2.61***	3.16***	0.00
<i>M ↦ GINI</i>	1.64	1.03	0.29
<i>GINI ↦ M</i>	1.25	0.18	0.85
<i>OP ↦ GINI</i>	2.26**	2.39**	0.01
<i>GINI ↦ OP</i>	2.16**	2.18**	0.02
<i>M ↦ X</i>	2.62***	3.19***	0.00
<i>X ↦ M</i>	2.85***	3.70***	0.00
<i>OP ↦ X</i>	2.62***	3.19***	0.00
<i>X ↦ OP</i>	4.17***	6.58***	0.00
<i>OP ↦ M</i>	2.85***	3.70***	0.00
<i>M ↦ OP</i>	4.17***	6.58***	0.00

Not: ** ve *** sorasıyla %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde soldaki değişkenden sağdaki değişkene doğru bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu belirtmektedir.

Tablo 9'daki bulgulara göre; analize dâhil edilen ülkelerde, 2000-2017 döneminde ihracattan ve ticari dışa açıklıktan gelir eşitsizliğine doğru nedensellik ilişkileri varken, ithalattan gelir eşitsizliğine doğru böyle bir ilişki tespit edilememiştir. Elde edilen bu sonuçlar, uzun dönem bulgularını da destekler niteliktedir. Gelir eşitsizliğinden ihracata ve ticari dışa açıklığa doğru da nedensellik ilişkilerinin var olduğu görülmektedir. Bu durum; ülkede emeğin fiyatının düşük tutulması yoluyla üretim maliyetlerinin düşürülüp, ülkelerin ihracat rekabet gücünün artırılabilmesine işaret etmektedir. Nitekim Türkiye'de 1980 öncesi dönemde sendikal faaliyetler serbest olduğu için çalışanlar yaptıkları grev ve boykotlarla reel ücretlerini önemli ölçüde artırmışlardır. 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ihracata dayalı ekonomik büyüme rejimine geçilmiş, ancak emeğin ücreti yüksek olduğu için ilk dönemde ihracatı artırmak çok da mümkün olmamıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte sendikal faaliyetler ve sokak gösterileri yasaklanmış, bu süreçte reel ücretler düşürülerek, özel sektörün dış ticaret rekabet gücü artırılmıştır. Bu da ülkenin ihracatının ve döviz kazancının artmasına imkân sağlamıştır.

Tablo 5'te ihracat ile ithalat arasında karşılıklı nedensellik ilişkilerinin görülüyor olması, bu ülkelerde üretim faaliyetlerinin ithal aramalı ve hammaddeye bağımlı olduğunu akla

getirmektedir¹⁰. İhracat ve ithalat ile ticari dışa açıklık arasında tespit edilen nedensellik ilişkileri de ticari dışa açıklık, ihracat ve ithalatın toplamıyla elde edildiği için, zaten beklenen sonuçlardır.

6. SONUÇ

Gelir dengesizliği, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkedeki en önemli ekonomik ve sosyal sorunlardan biridir. Bu sorun aşırı derecede büyüdüğüde, Arap Baharı olaylarında olduğu gibi iç çatışmalara ve önemli ekonomik ve siyasal sorunlara neden olabilmektedir. Ülkelerin toplam milli gelirlerini artırabilmelerinin en önemli yollarından biri, serbest dış ticarete açılmalarıdır. Ancak bu ticaretten elde edilen gelirlerin, toplumun belirli kesimleri arasında paylaşılıp, bu grupta yer alan yurttaşların diğer kesimlerdeki kişilerle aralarındaki gelir uçurumunun daha da artmaması gerekmektedir. Bu noktada devletlerin uygulayabilecekleri otomatik stabilizatör politikalara¹¹ ihtiyaç vardır. Ayrıca bu konunun sık sık analiz edilerek, eğer böyle bir sorun görülüyorsa, politika yapımcıların bu konuda anında uyarılmalarında da yarar vardır.

Bu çalışmada dış ticaretin gelir eşitsizliği üzerindeki etlileri; Dünya Bankası sınıflandırmasına göre üst-orta gelir gurubunda yer alan ve düzenli GINI katsayılarına ulaşılabilen 17 ülkenin, 2000-2019 dönemi verileri kullanılarak, panel veri analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Bu amaçla üç farklı ekonometrik model kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle serilerin durağanlıkları; Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testleriyle sınanmış ve tüm serilerin birinci farkta durağan oldukları görülmüştür.

Seriler arasında eşbütünlüşme ilişkilerinin varlığı; Pedroni (2004) yöntemiyle test edilmiş ve tüm modellerde yer alan serilerin eşbütünlüşük oldukları yani bu ülkelerde dış ticaret verileri ile gelir eşitsizliği arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu bulunmuştur.

Uzun ve kısa dönem analizleri Panel DOLS yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerde; ihracat ve ticari dışa açıklığın, İkili İstihdam Teorisine uygun biçimde, bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini artırdığı bulunmuştur. Bu sonuç literatürde yer alan; Aradhyula, Rahman ve Seenivasan (2007); Meschi ve Vivarelli (2009); Oğuz (2015) ve Barusman ve Barusman (2017) çalışmalarının bulgularıyla tutarlıdır. İthalatın ise gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç literatürde yer alan Meschi ve Vivarelli (2009) ile Pham (2014) çalışmalarının sonuçlarından farklı yöndedir. Hatta Barusman ve Barusman (2017) ABD için yaptığı analizde ithalatın etkisinin daha büyük olduğunu bulmuştur ki bu çalışmada ithalat için elde edilen sonuç Barusman ve Barusman (2017) çalışmasında elde edilenden tamamen farklı yöndedir. Bu farklılıkların nedeninin; ülke ekonomilerinin yapısal özellikleri, analiz dönemleri ve analiz yöntemleri olabileceği değerlendirilmektedir. 2008 küresel ekonomik krizinin, istatistiksel olarak anlamlı olmasa da bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğini azaltıcı

¹⁰ Ömeğin; Türkiye’de üretim ve ihracat ithal aramalı ve enerji girdisine %60 bağımlıdır (Sönmez, 2019).

¹¹ Artan kademeli gelir vergisi gibi.

yönde etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu, akla yatkın bir sonuçtur. Çünkü söz konusu krizle birlikte pek çok büyük firma batmış ya da büyük zararlar etmiştir. Bu da farklı gelir gurupları arasındaki farkın azalmasını netice vermiştir. Dış ticaretin gelir eşitsizliği üzerinde kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Modellerin hata düzeltme mekanizmaları çalışmaktadır.

Çalışmada son olarak seriler arasındaki nedensellik ilişkilerinin varlığı; Dumitrescu ve Hurlin (2012) yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu test sonucunda; analize dâhil edilen ülkelerde, 2000-2017 döneminde ihracattan ve ticari dışa açıklıktan gelir eşitsizliğine doğru nedensellik ilişkileri varken, ithalattan gelir eşitsizliğine doğru böyle bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışmanın bu aşamasında elde edilen bulgular, literatürdeki Gülmez ve Altıntaş (2014) çalışması ile uyumluluk göstermektedir. Ayrıca elde edilen bu sonuçlar, uzun dönem bulgularını desteklemektedir. Ayrıca gelir eşitsizliğinden ihracata ve ticari dışa açıklığa doğru da nedensellik ilişkilerinin var olduğu görülmüştür. Bu durumun, ülkelerde emeğin fiyatı düşük tutularak, üretim maliyetlerinin düşürülüp, ülkelerin dış ticaret rekabet güçlerinin artırılabilmesine işaret ettiği değerlendirilmiştir. Ek olarak ihracat ile ithalat arasında karşılıklı nedensellik ilişkileri belirlenmiş ve bu durumun; söz konusu ülkelerde üretim faaliyetlerinin ithal aramalı ve hammaddeye bağımlı olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; ülkelerin milli gelirlerini artırabilmeleri için serbest dış ticaretin önemli olduğu, ancak dış ticareten elde edilen gelirlerin ülke içinde adil biçimde dağıtılmasının da hem sosyal barış açısından hem de ülkelerin kalkınabilmeleri yönünden büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada yöneticilerin ülke içinde İkili İstihdam Teorisinde olduğu gibi çalışanların gelirleri arasında bir kutuplaşma ve ikili yapı oluşmasını önlemeye yönelik çabalar göstermeleri gerekmektedir. Bu amaçla asgari ücretle veya düşük maaşlarla çalışan kişilerden gelir vergisi ve SGK primlerinin alınmaması, gelir vergisinde ikinci ve üçüncü dilimlere geçme sınırının yükseltilmesi, buna karşılık üst gelir gruplarından alınan vergilerin artırılması, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi ve verginin tabana yayılması yararlı olacaktır. Ayrıca vergilendirmede adaletin sağlanması, vergi affı veya vergi yapılandırılmalarının sık sık uygulanmaması, sorumluluk sahibi ve ülkesine karşı ödevlerini zamanında yerine getiren vergi mükelleflerinin, vergi indirimi veya diğer yollarla ödüllendirilmesinin de faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkelerin gelir eşitsizliğini azaltabilmek için ek olarak; asgari ücreti yükseltmeleri, işsizlik ve enflasyon sorunlarını azaltmaları, sürdürülebilir ve istikrarlı bir ekonomik ve siyasi program uygulamaları yararlı olabilecektir. Ayrıca her şeye rağmen belirli gelir düzeyinin altında kalan kişilere yapılabilecek transfer ödemeleri (işsizlik maaşı, yardım, burs, teşvik vb.) de bu alanda yararlı sonuçlar doğurabilecektir. Ancak bu transfer ödemelerinin kişileri tembelliğe itmemesine ve onları en kısa sürede üretken hale getirmeye katkı sağlamasına da dikkat etmekte yarar vardır.

Bu çalışmadaki en önemli kısıt; ülkelerin büyük çoğunluğu için düzenli GINI verilerine ulaşılamamış olmasıdır. İleride yapılacak araştırmalarda daha çok ülkeye ait düzenli GINI verileri elde edilebilirse, bu çalışmanın kapsamı çok daha fazla genişletilebilecektir. O da çalışmanın temsil gücünü ve geliştirilecek politika önerilerinin dünya genelindeki geçerliliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Acar, İlhan. “*Türkiye’de Gelir Dağılımı*”, Emek ve Toplum, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4:8, 2015, 42 – 59.

Acemoğlu, Daron. “*The Political Economy of the Kuznets Curve*”, Review of Development Economics, 6:2, 2002, 183-203.

Akın, Cemil Serhat & Cengiz Aytun. “*Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği*”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15:42, 2018, 52 – 81.

Aradhyula, Satheesh, Tauhidur Rahman & Kumaran Seenivasan. “*Impact of International Trade on Income and Income Inequality*”, American Agricultural Economics Association, Annual Meeting, July 29-August 1, 2007, Portland, Oregon.

Atif, Syed. M., Mudit Srivastav, Moldir Sauytbekova, & Udeni K. Arachchige. “*Globalization and Income Inequality: A Panel Data Analysis of 68 Countries*”, ZBW - Deutsche Zentralbibliothek für Wirt, (2012)..

Bacık, Gökhan (2012). *Arap Baharı’ndan Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın Geleceğine Bakmak*.
https://www.academia.edu/2100387/Arap_Bahar%C4%B1_ndan_Ortado%C4%9Fu_ve_Kuzey_Afrika_n%C4%B1n_Gelece%C4%9Fine_Bakmak, [İndirilme Tarihi: 14.11.2020].

Barusman, Andoni F. & M. Yusuf S. Barusman. “*The Impact of International Trade on Income Inequality in the United States since 1970’s*”, *European Research Studies Journal*, 20:4A, 2017, 35 - 50.

BBC (2015). *Türk Şirketlerinde Gergin Bekleyiş: Rusya’dan Yeni Yaptırımlar Gündemde*.
https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/12/151216_rusya_turkiye_yaptirim, [İndirilme Tarihi: 16.01.2020].

Bellu, L. G. & P. Liberati. (2005). *Charting Income Inequality The Lorenz Curve. Food and Agriculture Organization of the United Nations*,

http://www.fao.org/docs/up/easypol/302/charting_income_inequality_000EN.pdf, [İndirilme Tarihi: 11.01.2020].

Couto, Vivian “*Does Foreign Direct Investment Lower Income Inequality? New Evidence and Discussion on the Role of Service Offshoring (Captive Centers)*”. Redlas Conference, 13–14 September 2018, Buenos Aires, Argentina.

Dikmen, Nedim. “*Ekonometri Temel Kavramlar ve Uygulamalar*”, (2. Baskı) Dora Yayınevi, 2012, Bursa.

Dumitrescu, Elena- Ivona & Christophe Hurlin. “*Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels*”, *Economic Modelling*, 29:4, 2012, 1450 - 1460.

Dünya Bülteni (2019). *Hiroşima'ya Giden Yol: Japon Askeri İmparatorluğu*. <https://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/hirosima-ya-giden-yol-japon-askeri-impatorlugu-h169699.html>, [İndirilme Tarihi: 26.01.2020].

Farris, Frank. A. “*The Gini Index and Measures of Inequality*”, *The American Mathematical Monthly*, 117:10, 2010, 851 – 864.

Gastwirth, Josephs L. “*A General Definition of the Lorenz Curve*”, *Econometrica*, 39:6, 1971, 1037 – 1039.

Gengenbach, Christian, Franz C. Palm & Jean-Pierre Urbain. (2005). *Panel Cointegration Testing in the Presence of Common Factors*. <https://core.ac.uk/download/pdf/6941807.pdf>, [İndirilme Tarihi: 24.01.2020].

Gini, Corrado. “*Variabilità e Mutuabilità. Contributo allo Studio delle Distribuzioni e delle Relazioni Statistiche*”, 1912, Bologna.

Gourdon, Julien. “*Openness and Inequality in Developing Countries: A New Look at The Evidence*”, CERDI, Etudes et Documents, No. 2007-.09.

Gökalp, Faysal, Ercan Baldemir & Gonca Akgün. “*Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi*”, *Yönetim ve Ekonomi*, 18:1, 2011, 87 – 104.

Granger, Clive W. J. and Newbold, P. “*Spurious Regressions in Econometrics*”, *Journal of Econometrics*, 2, 1974, 111 - 120.

Gujarati, Domador. N. and Porter, Dawn C. “*Temel Ekonometri*”. (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık, 2012, İstanbul.

Gülmez, Ahmet & Nurullah Altıntaş. “*Türkiye’de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz*”, *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6:9, 2015, 31 - 44.

Habertürk (2018). Çin Dışa Açılmanın 40. Yılı'nı Kutluyor: Dünyanın Çin'e İhtiyacı Var. <https://www.haberturk.com/cin-disa-acilmanin-40-yilini-kutluyor-dunyanin-cin-e-ihhtiyaci-var-2265400>, [İndirilme Tarihi: 14.01.2020].

Heckscher, Eli. “*The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income. Ekonomisk Tidskrift*”. Reprinted in Heckscher, E.E & Ohlin, B. (1991). Heckscher-Ohlin Trade Theory. (Translated, Edited and Introduced by Flam, H. & Flanders, H.J.). Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1919.

Hlouskova, Jaroslava & Martin Wagner. “*The Performance of Panel Unit root and Stationarity Tests: Result from a Large Simulation Study*”. EUI Working Paper, No: 2005/5.

Im, Kyung So, M. Hashem Pesaran & Yongcheol Shin. “*Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels*”, *Journal of Econometrics*, 115, 2003, 53–74.

Karaman, Banu & Melih Özçalık. “*Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü*”, *Yönetim ve Ekonomi*, 14: 1, 2007, 25 – 41.

Karaman Orsal, Deniz Dilan. “*Comparison of Panel Cointegration Tests*”. SFB 649 Discussion Paper, No. 2007-029.

Kleiber, C. and Lupi, C. (2011). Panel Unit Root Testing with R. https://r-forge.r-project.org/scm/viewvc.php/*checkout*/pkg/inst/doc/panelUnitRootWithR.pdf?root=punitroots, (Erişim Tarihi: 24.01.2020).

Kuznets, Simon. “*Economic Growth and Income Inequality*”, Published on The American Economic Review, 45:1, 1955, 1 – 28.

Levin, Andrew, Chien-Fu Lin & Chia-ShangJames Chu. “*Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties*”, *Journal of Econometrics*, 108, 2002, 1–24.

Lorenz, M. O. “*Methods of Measuring the Concentration of Wealth*”, Publications of the American Statistical Association, 9, 1905, 209 - 219.

Meschi, Elena& Marco Vivarelli. “*Trade and Income Inequality in Developing Countries*”, *World Development*, Elsevier, 37:2, 2009, 287 – 302.

Neagu, Olimpia, Florin Dumiter & A. Braica. “*Inequality, Economic Growth and Trade Openness: a Case Study for Central and Eastern European Countries (ECE)*”, *Amfiteatru Economic Journal*, 18:43, 2016, 557-574.

Neal, Timothy. “*Panel Cointegration Analysis with Xtpedroni*”. *Tha Stata Journal*, 14:3, 2014, 684 – 692.

Nişancı, Murat, A. Fatih Aydemir, Bengü Tosun & Ö. Selçuk Emsen. “*Kuznets Eğrisi ile Ekonomik ve Siyasal Liberalizasyon Uygulamaları Arasındaki İlişkiler*”. International Conference on Eurasian Economies 2017, 5-7 October, Bishkek – Kyrgyzstan.

Oğuz, Onur. “*Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Dışa Açıklık ve Gelir Dağılımı İlişkisi*”, EY International Congress on Economics II (EYC2015), November 5-6, 2015, Ankara, Turkey 271, Ekonomik Yaklaşım Association.

Ohlin, Bertil. “*Interregional and International Trade*”, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933.

Onakoya, Adegbeni, Babatunde Johnson & Grace Ogundajo. “*Poverty and Trade Liberalization: Empirical Evidence from 21 African Countries*”, Journal Economic Research-Ekonomiska İstraživanja, 32:1, 2019, 635 – 656.

Pedroni, Peter. “Panel Cointegration; Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis”, *Econometric Theory*, 20, 2004, 597–625.

Pham, Thi H.H.. “*Intra-Regional Trade and Income Inequality: Where do We Stand?*” Lemna Working Paper, No. 4272, 2014.

Reich, Michael, David M.Gordon, & Richard C. Edwards. “*Dual Labor Markets: A Theory of Labor Market Segmentation*”, American Economic Review, 63:2, 1973, 359 – 365.

Seymen, Dilek. (2012). *Klasik ve Neo-klasik Dış Ticaret Teorileri*. <http://debis.deu.edu.tr/userweb//dilek.seymen/dosyalar/Heckscher-Ohlin%20Teoremi.pdf>, [İndirilme Tarihi: 13.08.2020].

Sönmez, Mustafa. (2019). *İhracatın ithalata bağımlılığı yüzde 60*. <http://mustafasonmez.net/ihracatin-ithalata-bagimlilik-yuzde-60-al-monitor-12-mart-2019/>, [İndirilme Tarihi: 14.12.2020].

Stolper, Wolfgang F. & Paul A. Samuelson. “*Protection and Real Wages*”. International Trade Selected Readings. Jagdish Bhagwati (Ed.) England: Penguin Books, 1969, 245 – 257.

Tarı, Recep.” *Ekonometri*”, (8. Baskı). Umuttepe Yayınları, 2012, Kocaeli

Uyanık, Yücel. “*Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi*”. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 1:3, 1999, 1 – 8.

Uysal, Yaşar. “*Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler*”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9:2, 2007, 248 – 292.

World Bank (2020). *New Country Classifications by Income Level: 2019-2020*. <http://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2019-2020>, [İndirilme Tarihi: 12.01.2020].

World Bank (2020a). *GDP Per Capita (Current US\$)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 12.01.2020].

World Bank (2020b). *GINI Index (World Bank estimate)*. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>, (Erişim Tarihi: 10.01.2020).

World Bank (2020c). *Exports of Goods and Services (current US\$)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 16.01.2020].

World Bank (2020d). *Imports of Goods and Services (current US\$)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 12.01.2020].

World Bank (2020e). *Exports of Goods and Services (% of GDP)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 10.01.2020].

World Bank (2020f). *Imports of Goods and Services (% of GDP)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 12.01.2020].

World Bank (2020g). *GDP Growth (Annual %)*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 15.01.2020].

World Bank (2020h). *Current Account Balance (% of GDP)*. <https://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS?view=chart>, [İndirilme Tarihi: 12.01.2020].

Yağmur, Ayten. “*İstihdam Edilebilirlik Açısından Eğitim-İstihdam İlişkisi: Konya Bölgesi İmalat Sanayii Örneği*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Zeren, Fatma & Ayşe Arı. “Trade Openness and Economic Growth: A Panel Causality Test”. *International Journal of Business and Social Science*, 4:9, 2013, 317 – 324.

EKLER

Ek 1: Analize Dahil Edilen Ülkeler

Sıra No	Ülke	2019 Yılı Kişi Başına Düşen Milli Gelirleri (ABD Doları)	Sıra No	Ülke	2019 Yılı Kişi Başına Düşen Milli Gelirleri (ABD Doları)
1	Kosta Rika	12238	10	Peru	6977
2	Arjantin	10006	11	Kolombiya	6432
3	Rusya	11585	12	Ekvator	6183
4	Kazakistan	9863	13	Beyaz Rusya	6663
5	Meksika	9673	14	Paraguay	5414
6	Türkiye	9042	15	Gürcistan	4769
7	Brezilya	8717	16	Ermenistan	4622
8	Dominik C.	8282	17	El Salvador	4187
9	Tayland	7808			

Ek 2: Veri Setine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	GINI	X	M	OP
Ortalama	43.75	32.91	35.87	68.77
Ortanca	45	29.72	32.46	65.41
Max.	58.7	78.78	79.51	157.97
Min.	25.3	10.19	10.27	21.85
Std. Sapma	8.37	15.19	16.27	29.84
Çarpıklık	-0.45	0.97	0.45	0.70
Basıklık	2.31	3.43	2.23	3.01
Jarque-Bera Olasılık	0.00	0	0.00	0.00
Standart Sapmaların Kareleri Toplamı	21278	70127	80449	270605
Gözlem Sayısı	306	306	306	306

Bu tablodaki sonuçlara göre; seriler kendi ortalamaları etrafında dalgalanmaktadır. Standart sapmaları küçük, gözlem sayısı yeterlidir.

Ek 3: Korelasyon Matrisi

	GINI	X	M	OP
GINI	1	-0.49	-0.51	-0.53
X	-0.49	1	0.80	0.94
M	-0.51	0.80	1	0.95
OP	-0.53	0.94	0.95	1

Bu tablodaki sonuçlara göre; GINI katsayısı ile dış ticaret verileri arasında zıt yönlü bir ilişki vardır. Yani dış ticaret arttığında, bu ülkelerdeki gelir eşitsizliği azalmaktadır. GINI katsayısı ile en güçlü ilişkiye sahip olan değişken, ticari dışa açıklık (OP)'dir. Onu ithalat (M) ve ihracat (X) takip etmektedir.

Ek 4: Optimum Gecikme Uzunluğu Belirleme İşlemi Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1263.681	NA	10967.87	14.97848	15.01552	14.99351
1	-739.5151	1029.723	23.26424*	8.822664*	8.933785*	8.867759
2	-734.4085	9.911024	22.96218	8.809568	8.994769	8.884726*
3	-720.3241	27.00209*	20.38026	8.690226	8.949508	8.795447
4	-716.4729	7.292208	20.41836	8.691987	9.025349	8.827272
5	-714.5622	3.572754	20.93299	8.716712	9.124154	8.882060
6	-712.4302	3.935966	21.40605	8.738819	9.220341	8.934230
7	-709.4975	5.344665	21.68526	8.751450	9.307054	8.976925
8	-708.4444	1.894493	22.46447	8.786324	9.416008	9.041861

Bu tabloda en fazla * 1 gecikmeli modelde olduğu için optimum gecikme uzunluğu 1 alınmıştır. 1 gecikmeli VAR modelinde otokorelasyon sorununun varlığı test edilmiş ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Null hypothesis: No serial correlation at lag h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	17.07601	4	0.1868	4.326498	(4, 564.0)	0.18683

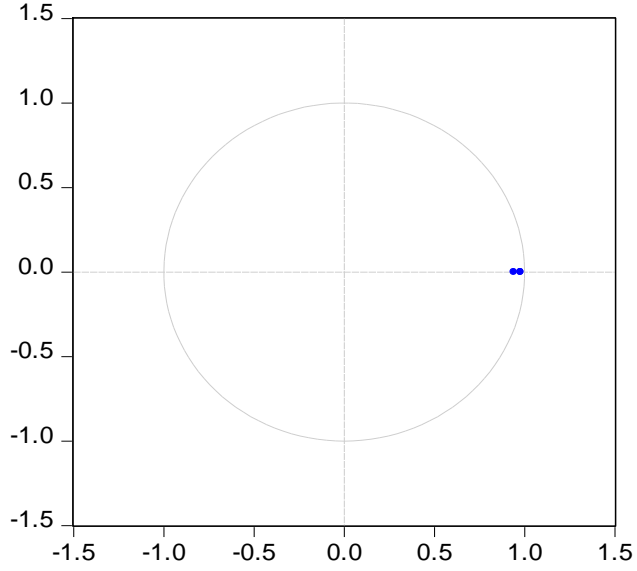
Bu tabloda yer alan olasılık değerleri 0.05'ten büyük olduğu için 1 gecikmeli VAR modelinde ve bu modele dayanarak yapılacak nedensellik testinde otokorelasyon sorunu olmayacaktır. 1 gecikmeli VAR modelinde değişen varyans sorununun varlığı test edilmiş ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Chi-sq	df	Prob.
33.03347	12	0.95644

Dependent	R-squared	F(4,283)	Prob.	Chi-sq(4)	Prob.
res1*res1	0.021027	1.519616	0.1965	6.055785	0.1950
res2*res2	0.083053	6.408183	0.0001	23.91913	0.0001
res2*res1	0.019740	1.424719	0.2258	5.685080	0.2239

Bu tabloda yer alan olasılık değerleri 0.05'ten büyük olduğu için 1 gecikmeli VAR modelinde ve bu modele dayanarak yapılacak nedensellik testinde değişen varyans sorunu olmayacaktır. 1 gecikmeli VAR modelinin ve bu modele dayanarak yapılacak nedensellik testi bulgularının istikrarlı olduğunu görebilmek için ters karakteristik kökler grafiği çizilmiş ve aşağıda sunulmuştur.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Bu grafikte kökler birim çember içinde kaldığı için 1 gecikmeli VAR modelinin ve bu modele dayanarak yapılacak nedensellik testi bulgularının istikrarlıdır.